

ПОНЯТИЕ ЗА НАПУСКАНЕ ПРЕДЕЛИТЕ НА МЯСТОТО ЗА ЛИШАВАНЕ ОТ СВОБОДА

*Йордан Йорданов**

Резюме: В статията се изследват някои проблеми възникващи с терминологичната трактовка на въпроси свързани с напускане пределите на мястото за изолация. Акцент в изложението са дефинитивните и процесуалните проблеми свързани с обективните и субективни фактори определящи правомерността на фактическото преодоляване на изолацията в стадия на наказателното изпълнение.

Ключови думи: изолация, освобождаване, бягство.

CONCEPT OF LEAVING THE LIMITS OF THE PRISON

Yordan Yordanov

Abstract: The article examines some problems arising from the terminological interpretation of issues related to leaving the confines of the isolation site. The emphasis in the exposition is on the definitive and procedural problems related to the objective and subjective factors determining the legality of the actual overcoming of the isolation in the stage of criminal execution.

Key words: isolation, release, escape.

* Старши комисар Йордан Димитров Йорданов, доктор по наказателно процесуално право, началник на Затвора – гр. Варна, ГД „Изпълнение на наказанията“ към Министерство на правосъдието.

Yordan Dimitrov Yorsanov, doctor of criminal procedure law, head of Varna Prison.

Изоляцията е един от елементите на наказанието, който има важно теоретично и практическо значение в наказателното изпълнение, като държавна дейност. Противоречивата практика на Прокуратурата и Съда по отношение на квалификацията „противоправно поведение“ свързана с всяко деяние представляващо отклонение от принципа за ограничение в свободното придвижване на задържани лица, без значение на какво основание се случва то, налага необходимостта от въвеждане на някои терминологични пояснения.

Изпълнение на наказанието е насочено към постигането на неговите цели (според чл. 2 ЗИНЗС) и акцента се поставя върху най-важната от тях „...осъществяване на контрол върху поведението на осъдените за ограничаване на възможността да извършват други престъпления...“

Системата от наказания, визирана в чл. 37 НК предвижда в най-общ вид държавната репресия при лишаването от свобода да се изпълнява посредством изолация от обществото и подлагане личността на осъдения на поправително въздействие.

Редица автори¹ свързват изолацията с многопластовото съдържание на наказанието лишаване от свобода, по отношение на което в теорията са формирани няколко становища.² Всички тези съждения търпят възражения и

¹ Вж. **Лютов, К.** Основни въпроси на наказанието лишаване от свобода, С. 1967, с. 66-67; в този смисъл и **Павлов, С.** Участие на съда в наказателното изпълнение, С. 1974, с. 170; **Паликарски, М.** Наказателно-изпълнително право на Народна република България. С. 1986, с. 27; **Трайков, Здр.** Наказателно-изпълнително право. С. 2007, с. 126.

² Според К. Лютов теоретичната постройка на съдържанието е следната: настаняването и задържането за установения от съда срок в специално изградени за тази цел места; подчиняването на установен задължителен режим, включително поставянето в специфични битови условия; допълнителното отнемане или ограничаване на някои права и възможности в областта на труда и общественото осигуряване. Другото теоретично схващане, принадлежи на Ст. Павлов и извежда обобщението, че наказанието лишаване от свобода „по своето съдържание се свежда до изолация на осъдения в една или друга степен, т. е. до ограничаване в една или друга степен свободата на гражданина за придвижване и за общуване с други

уточнения, които са широко дискутирани в правната теория, но едно от тях е релевантно към разглежданата материя. Изолацията не е абсолютна правна категория. Тя е динамична величина, но неминуемо засяга правото на свободно придвижване, не в същинския смисъл на думата, а в правото на личността свободно да определя своето местонахождение в пространството, както и във времето, поради факта на влязлата в сила и приведена в изпълнение присъда лишаване от свобода. Това засягане не е **ограничение**. В по-голямата си част нормите на наказателното изпълнение са императивни и с тях на лишения от свобода се отнема възможността да избира своето поведение, следователно с настаняване в поправителното учреждение осъдения се **лишава** от право на свободно придвижване.

Изолацията се реализира посредством настаняване в определени места за лишаване от свобода, чл. 41 конкретизира видовете поправителни учреждения, а чл. 44 ЗИНЗС и чл. 290 ППЗИНЗС поставят „стандартите“ за осъществяване на качествен надзор и охрана.

Ограничаване на възможността за свободно придвижване, чрез настаняване за определен срок в места за лишаване от свобода е този елемент от изолацията, по отношение на който всички изтърпяващи наказание лишаване от свобода са поставени в едно и също правно положение. Този елемент е „философията“, т.е. е абсолютно необходим за да говорим за изпълнение на наказанието „лишаване от свобода“.

Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража установява принцип на диференцираност по отношение на отделните категории лишени от свобода. Тази диференциация обуславя термина

граждани там, където живее и работи“. Според М. Паликарски лишаването от свобода представлява: настаняване и задържане на осъдения в специално определени за целта места; подчиняването му на предварително определен режим; и засягане на някои други негови права . Здр. Трайков застъпва същата концептуална постройка .

„степен на изолацията“. Степента на изолация се определя от обема и съдържанието на ограниченията включени в правилата на режима. По тези индикатори може да се диференцира, както минимално изискуемата степен на изолация, закрепена в нормите на наказателното изпълнение, без която не може да се говори за изпълнение на наказанието лишаване от свобода, така и максимално допустимата степен на изолация при изпълнение на въпросното наказание. Минималната и максималната степен на изолация определят допустимия диапазон на възможно движение при изпълнение на наказанието по отношение на тази негова страна, предвид факта, че тя не е статична. Отчитайки обстоятелството, че преобладаваща част от репресивната страна на наказанието се постига чрез изолацията от обществото, минималния и максималния ѝ диапазон е основен признак който характеризира наказателно-изпълнителната политика на Държавата.

Закрепени в нормите на ЗИНЗС и правилника за неговото прилагане, тези ограничения са императивни, както за пенитенциарната администрация, така и за осъдените на лишаване от свобода. Всяко изключение от правилата, което облекчава или утежнява правния статус на осъдения по отношение на изолацията е незаконосъобразно. Нарушава се баланса между „... правата и законните интереси на осъдения и правата и законните интереси на Държавата“³ в наказателно-изпълнителното правоотношение.

Чл. 72 от ЗИНЗС предвижда „смекчен надзор и охрана“ за лишените от свобода, изтърпяващи наказанието си в заведения от открит тип, но той е приложим за формите на изчерпателно изброени хипотези.

Анализът на текст показва, че изпълнение на наказанието в местата за лишаване от свобода, предполага възможност за законно пребиваване на

³ В този смисъл вж. по-подробно **Павлов, Ст.** Цит. съч., с. 204-205

осъдени лица извън пределите на охраняемата територия на пенитенциарното заведение:

- Да работят на външен работен обект – без охрана;
- Да посещават лечебни заведения извън местата за лишаване от свобода, включително стационарно лечение – без охрана;
- Да присъстват на културни и спортни мероприятия – извън поправителното учреждение и др.

Разглеждайки детайлно и видовете поощрения, даващи възможност за правомерно пребиваване на осъдени от всички категории (открит и закрит тип) извън мястото за изпълнение на наказанието лишаване от свобода, може да се направи категоричен извод, че охраната на осъдените не се явява задължителен атрибут при наказанието лишаване от свобода. Но надзорът и контролът са винаги задължителен елемент от съдържанието на обществените отношения възникващи с влизане в сила и привеждане в изпълнение на присъда „лишаване от свобода“.

С влизане в сила на присъдата, лишения от свобода става **субект** на наказателно-изпълнителното правоотношение и става носител на специфична правосубектност, по силата на която му се отнема възможността сам да избира поведението си. То трябва да бъде такова, каквото закона предписва⁴.

Като **обект** на поправително въздействие върху осъдения се разпростират всички „включени в съдържанието на наказанието ограничения“ (чл. 40, ал. 2, т. 2 ЗИНЗС). Тези ограничения са свързани с изпълнението на определени задължение - задължението да се спазват установените правила, а едно от тези правила е принудителното настаняване в определени за целта места. Спазването на определени забрани - забраната за придвижване не по определения ред във и извън района на мястото за

⁴ Вж. Паликарски, М. Цит.съч., с. 56-57

лишаване от свобода, както и въздигнатите в дисциплинарна простъпка деяния: завръщане след срока на домашен отпуск; и опита за бягство и отклонение от затворническото заведение и др.

Българското пенитенциарно и наказателно право разграничава два вида възможност за законово регламентирано напускане пределите на пенитенциарното учреждение.

Първата, това е *освобождаването от местата за лишаване от свобода* - хипотезите са изчерпателно изброени в текстовете на чл. 176 ЗИНЗС и чл. 186 ППЗИНЗС. Това са всички релевантни към воденото изследване юридически факти, с които закона свързва погасяване на наказателно-изпълнителното правоотношение⁵. Освен настъпването на предвидени в закон основания, писменото нареждане на Началника на затвора и надлежно попълнен удостоверителен документ (служебна бележка по образец) са сред задължителните атрибути, с които е съпроводено освобождаването;

Втората, това е *пускането от местата за лишаване от свобода*. Пускането по своята правна същност представлява, подлежащо на разрешителен режим и контролирано от затворната администрация напускане пределите на пенитенциарното заведение. Това в никакъв случай не трябва да се възприема като отстъпление от принципа на забраната за свободно придвижване, а е по скоро метод за обезпечаване на поправителното въздействие на което са подложени определена категория осъдени. То бива:

1. Във вид на поощрение, по реда на чл. 98, ал. 1, т.т. 6, 7, 8 и 9;

За всички поощрения императивно е заложено: наличието на административен акт (заповед за награда), издаден от легитимно длъжностно

⁵ От тези факти е изключен единствено този, извличащ се от същността на чл. 79, ал.1 НК. Наказателното преследване и изпълнението на наказанието се изключват, когато деецът умре, предвид факта, че наказателната отговорност е лична.

лице; наличието на удостоверителен документ (служебна бележка по образец), регламентираща времето за престой извън мястото за лишаване от свобода с начална дата и дата на завръщане. Процедурата завършва с уведомително писмо до органите на МВР.

За категорията „открит тип“ е предвиден и домашен отпуск по право – от две денонощия всеки месец (чл. 98, ал. 6 ЗИНЗС).

2. Във вид на излизане на работа на външен работен обект – без охрана.

Характерното тук е императивното изискване за наличието на няколко атрибута:

а) Заповед за разкриване на външен работен обект към определена фирма. Заповедта се издава от Главния директор на „Главна дирекция изпълнение на наказанията“ и задължително включва административния адрес на работния обект. Всяко самоволно напускане на установените предели, т.е. на административния адрес, обезпечавачи възможността за контрол над осъдените, осъществява състава на престъплението по чл. 297 НК;

б) договор за отдаване на труд с конкретен работодател, в който са налични клаузи, уреждащи надзора и контрола върху поведението на лишените от свобода по време на работа и нарушаването на тези клаузи води до едностранно прекратяване на договора;

в) писмо до съответното РУ на МВР, за мониторинг върху лишените от свобода на конкретния обект;

г) заповед за назначаване на работа на конкретен лишен от свобода в конкретна фирма.

3. За категорията открит тип, съществуват още няколко възможности:

а) ползване на медицинска помощ в лечебните заведения извън местата за лишаване от свобода. Необходимо условие е наличието на медицинска документация и наличието на удостоверителен документ (служебна бележка по образец), регламентираща времето за престой извън мястото за лишаване от свобода с начало и време на завръщане;

б) стационарно лечение във външно болнично заведение без охрана – тук задължителен атрибут е заповедта на началника на затвора за престой без охрана и ред за периодичен контрол;

в) посещение на културни, спортни и др. мероприятия извън мястото за лишаване от свобода. Законодателят е предвидил императивно „ред определен от началника на затворническото общежитие“.

Правният анализ на визираните хипотези води до извода, че съществен елемент в тях е ограничение в свободното придвижване не само по място (административен адрес на външен работен обект, маршрут за движение, лечебното заведение и мястото на спортното или културно мероприятие), но и по време. Всички разрешително-удостоверителни документи издавани във тази връзка съдържат атрибута дата и час на завръщане в мястото за лишаване от свобода.

Различията между термините „*пускане*“ и „*освобождаване*“ се състоят в това, че при „*освобождаването*“ на осъдения от местата за лишаване от свобода, *личността губи качеството си на „затворник“ по смисъла на чл. 297, ал. 3 НК и възстановява в пълен обем гражданската си правосубектност.*

Не така стои въпроса при „*пускането*“. *В нито един от законово регламентираните случаи на „пускане“ от мястото за лишаване от свобода, осъденият не губи качеството си на „затворник“⁶ и върху него се*

⁶ Вж. Тълкувателно решение № 29 от 27.12.1988г. по н. д. № 8/88 г., ОСНК

разпростират в пълния си обем всички включени в съдържанието на наказанието ограничения.

Хипотезите свързани с възможността за правнорегламентирано напускане пределите на панитенциарните заведения са ясно формулирани в нормите на ЗИНЗС и правилника за неговото приложение и са абсолютно задължителни, както за администрацията на местата за лишаване от свобода, така и за и изтърпяващите наказание осъден.

Както вече беше споменато, всяко отклонение от правната норма, което облекчава или утежнява положението на осъдения по отношение на изолацията е незаконосъобразно. Законодателят не поставя в зависимост състава на противоправното напускане на мястото за лишаване от свобода със способ на неговото осъществяване. Неправомерно отдаденото и полученото разрешение за напускане поправителното учреждение не изключва само по себе си противоправността на деянието, в смисъла на чл. 282 и чл. 299 НК за съответното длъжностно лице и чл. 297 НК за лишения от свобода⁷.

Не е за пренебрегване и факта, че сред изпълнителните деяние, т. е. способите за осъществяване на престъплението „Бягство“(чл. 297 НК), сериозно място заемат способности под формата на всякакъв вид въздействие върху охраната (подкуп, измама, нападение и др.). В тези ситуации на осъдения не му се налага да подкопава или разрушава стени, прозорци или врати за да излезе извън обхвата на изолацията.

В този смисъл тук попадат и случаите, в които макар и пуснат на законово основание, осъденият влиза в разрез с правилото, че е лишен от право на свободно придвижване, т.е. не може сам да определя местонахождението си и „самоволно“ напуска пределите на външния работен

⁷ Вж. Присъда № 43/26.05.21 г. на ОС-Варна, н. о. по НОХД № 83/21 г. и Присъда № 7/01.10.21 г. на АС-Варна, н. о. по ВНОХД 245/21 г.

обект или не се завръща от домашен отпуск. Ако отклонението е извършено от лице, ползващо се с възможност за движение или пребиваване извън МЛС, тогава деянието ще се счита за завършено, ако маршрутът за движение или границите на местоположението на лицето, установени от администрацията на поправителната институция, се променят без разрешение и сочи желанието на осъдения да напусне мястото за лишаване от свобода и да избегне изпълнение на наказанието поне за време.

Терминът „самоволно“ трябва да се възприема в смисъл, че лицето е действало без надлежно за това разрешение, а незаконността на деянието се характеризира с това, че за дееца е липсвало законово основание за това.

Но „отклонението“ в неговия собствен смисъл на думата не може да бъде отнесено безусловно към състава на чл. 297 НК без предварителна преценка при всеки конкретен случай, т.е. без изследване на субективната страна и намеренията на дееца. Ако лишения от свобода се озове извън сферата на изолация, без намерение и съзнание по този начин да осуети или преустанови процеса по изпълнение на наложеното му от съда наказание ще е налице по-скоро отговорност по ЗИНЗС, отколкото такава по НК.

Двете хипотези според мен са доста различни по своя генезис и заслужават самостоятелно разглеждане в едно бъдещо наказателно законодателство. Това според мен е необходимо за нуждите на наказателното изпълнение, с оглед факта че в текста на чл. 100, ал. 2, т. 6 ЗИНЗС е проведено терминологично диференциране.

Решаването на този проблем би преодолял една дефинитивна и нормативна празнота в наказателното правоприлагане, с оглед факта че темата за напускане пределите на изолираната територия, върху която се развива наказателно-изпълнителното правоотношение, е тема колкото стара,

толкова и слабо дискутирана, но за сметка на това особено актуална предвид чувствителността на обществото.

* * *

С оглед изложеното до тук може да се направи обоснован извод, че съблюдаването на законопослушно поведение от осъдения при напускане пределите на мястото за лишаване от свобода на правно основание е едно нормално развитие на наказателно-изпълнителното правоотношение, а освобождаването от изправителната институция по правило слага край на това обществено отношение. На обратния ракурс е преодоляване на изолацията, т.е. с противоправното напускане на мястото за лишаване от свобода, като цяло се прекъсва изпълнението на присъдата постановена от съда и процесите свързани с достигане целите пред наказанието, поставя се в опасност обществената безопасност и се създава възможност за извършване от страна на лишените от свобода на нови престъпления. Изпълнението на присъдите е стадий от държавнорепресивния процес и всяко отклонение от нормалното изтърпяване на наказанието лишаване от свобода засяга обществените отношения свързани с правораздаването.

Използвана литература

1. **Лютов, К.** Основни въпроси на наказанието лишаване от свобода, С, 1967, БАН // **Lyutov, K.** Osnovni vaprosi na nakazanieto lishavane ot svoboda. S, 1967, BAN;
2. **Павлов, С.** Участие на съда в наказателното изпълнение, С. 1974 // *Uchastieto na sada v nakazatelното izpalnenie.* S, 1974;
3. **Паликарски, М.** Наказателно изпълнително право на НРБ. С, 1984 // **Palikarski, M.** Nakazatelno-izpalnitelno pravo na NRB. S, 1984;

4. **Трайков, Здр.** Наказателно-изпълнително право, С 2007 // **Трайков, Zdr.** Nakazatelno-izpalnitelno pravo. S, 2007;

Интернет ресурс

<https://varna-os.justice.bg/>

<https://varna-as.justice.bg/>

<https://web.apis.bg/>

За контакти: Йордан Йорданов

Началник на Затвор – Варна

e-mail: y_yordanov1@abv.bg